

A VISSZATÉRT DÉLVIDÉKEN

Magyarország 1941. április 11-én kezdte meg a Délvidék visszacsatolását, miután csatlakozott a hitleri Németországhoz, és jutalmul megkapta a teljes Bácskát és a trianoni békeszerződéssel a Délvidéken elvett más területeket. A szerb csapatok előző éjjel elhagyták Szabadkát, miután felrobbantották a víztornyot és a Szegedi út felett áthaladó vasúti hidat. Ha a felnőttek tudták is, velünk ilyesmit nem közöltek. Késő délelőtt megjelentek az első magyar csapatok a Zentai úti Temető irányából, de más irányból is érkeztek, amint hallottuk.

A magyar lakosság összegyűlt az utcán. Sokan kis csokrokat osztogattak a honvédeknek. A tehetősebbek kivitték az élelmet, amit húsvétra készítettek. Asztalok kerültek a füves területre, az asztalra sonka, kolbász, tojás. Az asszonyok jól megpakolt kenyérszeleteket készítettek a honvédeknek. Egy-egy katona kiugrott a menetoszlopból, és felkapott egy jól megrakott kenyérszeletet. A tisztek lovon ültek, nehezen tartották a fegyelmet. Ennek az idilli hangulatnak hamar vége lett, mert lövöldözés hallatszott. A barátságos arcok mindjárt mások lettek. A tisztek vezényeltek, amit mi nem értettünk. Egy részeg ember tántorgott végig az úton, és a Fakó-gyárra (a

mostani Március 8. Harisnyagyár) mutogatott, kiabálva: „Onnan lőnek, tiszt urak”, majd egy kis házra mutatott, és tovább kiabált: „Onnan is lőnek.” Mi akkor már a házból, a kapu nyílásán át figyeltük az eseményeket. Láttuk, hogy egy ágyút fordítanak szembe a szomszédos kis házzal. A nagyapám erre kirohant, az ágyú elé állt széttárt karokkal, és azt mondta: „Ezt a házat nem lőhetik, mert itt egy asszony lakik a 3 éves kislányával!” Végül sikerült meggyőznie a

Szabadkai tanulók és tanáraik ünnepi felvonulása

Bevonulás Szabadkára – 1941.

tiszteket. Ehhez valószínűleg hozzájárult a ház előtt megrakott asztal is, a padláslyukból pedig piros-fehér-zöld szalag lengett. Megegyeztek, hogy betörik a kaput, és a nagyapám megy előre, a katonák utána. Amikor bementek a szobába, az édesanya és a kislánya térdelve imádkoztak egy szentkép előtt. Átkutatták a padlást és minden mellékhelyiséget, de nyomát sem találták, hogy valaki abból a házból lövöldözött volna. Később hallottuk, hogy a 8. kerületben egy hasonló eset történt, ugyancsak egy részeg rámutatott egy idős emberre, és azt kiabálta: „Ez az ember csetnik.” Ott addig fajult a dolog, hogy a szomszédban lakó embert lelőtték, mesélte a későbbi férjem. Egy idős szerb ember volt az illető, akinek egy nagy kapukulcs volt a kezében, amit a honvédek fegyvernek néztek. Teljes káosz uralkodott, mert nem lehetett tudni, honnan jönnek a lövések. Ahol én éltem, a második kerületben, lassan elcsitult minden. Hogy a város többi részén mi történt, nem tudom. Később hallottam a felnőttektől, hogy a Városháza előtt halottak voltak kiterítve.

Az iskolában magyar tanítókat kaptunk, amikor elkezdődött a tanítás.

A családunkban is változás történt. 1943-ban megszületett az öcsém. Nagy volt az öröm, mert a szülők fiúgyermekre vágytak. A kereskedelem lassan fellendült, mivel a magyarországi tisztek felvásároltak édesapámnál is mindent: füstölt árut, friss húst és zsírt. Ennek nagyon örültünk, mivel a füstölő, a hordók tele voltak húsáruval és zsírral. Nem tudtuk, hogy Magyarországon ez mind hiánycikk. Az okos hentesek, amit lehetett, visszatartottak, és később feketén árulták. Rövid időn belül bevezették a jegyrendszert: húst, zsírt, lisztet, cukrot, tejet, még lábbelit is csak meghatározott időben és mennyiségben lehetett kapni, jegyre. Ha elterjedt a híre, hogy valamelyik napon lehet jegyre venni valamit, akkor az emberek már este odaálltak az üzlet elé, és várták a reggeli nyitást. Tudták, ha

nincsenek ott idejében, az áru elfogy, hiába van rá jegyük és pénzük. Megszokottá váltak a hosszú sorok az üzletek előtt, valamint a kukoricás kenyérhez is hozzászoktunk. Rövidesen a szüleim végleg becsukták a Szegedi úti üzletet, és a piacon sem árultak. Nem volt értelme, olyan kevés árut kaptak.

Az akkori telek nagyon hidegek voltak. Annyi hó esett, hogy a házak előtt a hó eltakarítása után nem lehetett átlátni az egyik oldalról a másikra. Az emberek, különösen a tanyákról, szánkón közlekedtek. Subába burkolózva, a lábuk alá forró téglát tettek. Mi, gyerekek, kis szánkóinkkal nagyon élveztük a havat. Volt, hogy egy nagy kutyát fogtunk a szánkónk elé, volt, hogy egy nagy szánkó után kötöttük a mi kis szánkónkat. Nem hallottunk az újvidéki hideg napok szörnyűségeiről. Már mint felnőtt értesültem róla.

Divatba jöttek a fatalpú nyári lábbelik. Legalábbis mi, gyerekek, azt gondoltuk, hogy divat, és nagyon tetszett. Nem vettük észre, hogy a felső része sem bőr, mivel bőrt is csak nehezen lehetett kapni. A szüleim nekünk, gyerekeknek, a kocsi ülésének bőr bevonatából csináltattak téli cipőt.

Virágzott a feketezés. Az emberek a szájuktól vonták el a jegyre kapott ételmelet. Eladták vagy elcserélték más szükséges élelemre. Az ügyeskedők hordták Pestre, ahol többszörös árat kaptak érte. Akik disznót hizlaltak, négy személyre csak egyet tarthattak meg. Ha egy család hízott disznót vásárolt, négy személyre szintén csak egyet vehetett. A hatóság a pincékben csetnikek után kutatott. Egyre több támadás érte a járőröket. Gyakoriak lettek a provokációk. A rendőrséget sok helyen felváltotta a csendőrség. Este mi, gyerekek, nem mertünk kimenni az udvarba, félve a csetnikektől, pedig azt sem tudtuk, mit jelent ez a szó.

Bevonulás Szabadkára – 1941.

Bevonulás Szabadkára – 1941.

Az iskolában nagyon jól éreztük magunkat. Az új tanítók kényeztettek bennünket, amihez nem voltunk szokva. Gyakran voltak előadások, olykor én is szavaltam, hol a Talpra, magyart, hol más hazafias verset, amit kiosztottak rám. Az ifjúságot, kicsitől fogva nagyig, különféle egyesületekbe tömörítették. Nekünk, legkisebbeknek, megalakult a Szívgyárda, a nagyobbak cserkészek lettek, végül a 16 éven felüli fiúknak kötelező volt levitének jelentkezni.

Gyönyörű népviseletet kaptunk a húgommal, hozzá piros csizmát. A tanulókat vitték minden ünnepségre. Nekem a legszebb ünnep az Ūrnap volt. Rózsailat terjengett a városban. A nagyobb utakon oltárok voltak felállítva. Mi rózsaszirmokat szórtunk menet közben.

Látványosan volt ünnepeelve augusztus 20-a, Szent István napja. Szabadkát egy ilyen alkalommal meglátogatta a kormányzó pár. A tanulók elvonultak egy emelvény előtt, amely a színház előtt volt felállítva. Középen ült a kormányzó és a felesége, kétoldalt kislányok álltak magyar ruhában. Nagy volt a lelkesedés. Hatalmas zászlók lengtek. A tömeg ujjongott.

Volt választék sajtótermékekben. A szüleim vették a Bács Megyei Naplót, a Pesti Hírlapot, a Tolnai Világlapját és az Ūj Időket. A hírlapok csak győzelemről számoltak be. Közben a háború dúlt, amiből nem sokat vettünk észre mindaddig, amíg el nem kezdődtek a bombázások 1944 nyarán.

A felnőttek beszédéből ki lehetett venni, hogy nagy veszteségek vannak a fronton. Édesapám gyakran felolvasott esténként anyukámnak az újságokból. A szüleim nem politizáltak, fáradtak voltak a sok munkától. A természetük is távol tartotta őket a politikától. Az apám különben is meg volt sértődve a bevonult magyar csendőrökre. Egy alkalommal

az üzletajtóban állt, amikor csendőrök vonultak el a ház előtt. Egyikük lóról odakiáltott: Maga talán zsidó? – Miért? – kérdezte édesapám. Azért, mert olyan nagy orra van – közben jól nevettek. A frontokról hozták haza a sebesülteket és a halottakat. Ma már tudom, hogy a hírlapok mindennek az ellenkezőjét írták, mint ami a valóság volt. Győzelemről és előrehaladásról írtak, kevés veszteséggel. Rövidesen mi is megértettük, milyen a háború. Az első bombázás csak bemutató volt a későbbiekhez képest.

A nagyapám a gyümölcsösben nagy légvédelmi pincét csináltatott. Rőzserakással volt álcázva. Amikor a sziréna megszólalt: Baja, Bácska, riadó!, így mondta be a rádió, rohantunk le az óvóhelyre, velünk együtt az egész szomszédság. Mi, gyerekek, gyakran ott is aludtunk. Számunkra ez egy játék volt. Rendszerint reggel mentek és délben jöttek vissza a repülők. Egy alkalommal visszafelé jövet, közel hozzánk, a gyümölcsösökben, dobtak le egy bombát. Meg akartak szabadulni a teheről, mondták a felnőttek. A szüleinknek kötelező volt légvédelmi gyakorlatokra járni. Megszűntek a látványos ünnepek, felvonulások. Édesanyánkkal végleg kiköltöztünk a gyümölcsösbe. Apánknak maradnia kellett az üzlet miatt. Egy nap, éppen otthon voltunk a városi házban, amikor láttuk, hogy asszonyok szaladnak a teherpályaudvar felé, ennivalót visznek. Akkor tudtuk meg, hogy egy vonat megállt, amely zsidókat szállított. Deportálták őket. Ez 1944. április 14-én történt. Kiengedték az embereket a zsúfolt kocsikból. A szökés lehetetlen volt, mert körül voltak kerítve drótkerítéssel. 1944. április 5-e után a zsidóknak kötelező volt a megkülönböztető sárga csillag viselése. 1944. április 16-án megjelentek az első gettók Magyarországon, így Szabadkán is. Azon a 14-ei napon engem is felpakolt anyukám ennivalóval, amit talált a házban, és mentem a többiek után a teherpályaudvarra. A vagonokból kiengedett emberek a kerítésre kapaszkodtak, kezüket kidugták a drótháló lyukain, és élelemért könyörögtek. Megrázó jelenet volt. Gyerekejjel is megértettem, hogy ezek az emberek éheznek. Mindent, amit magammal vittem, beadogattam egy fiatalasszonynak, aki egy kisgyermeket szorongatott. Könnyek folytak az arcán. Akkor láttam, hogy a lakosság egy része csereberél a szerencsétlenekkel. Szívfa-csaró látvány volt, ahogy egy vékony karéj

Szabadkai dísztribün

kenyeret és egy darabka szalonnát ékszerért cseréltek el. A nagynéném cselédlánya addig alkudozott, amíg egy szép briliánsgyűrűt kapott valami kis élelemért. Miután édesanyám megtudta az esetet, Rozival soha többé egy szót sem váltott. Sok volt a bámézkodó. Az addig gettókba gyűjtött zsidókat Szabadkán keresztül koncentrációs táborokba szállították, embertelen körülmények között. Még sok év után is kísért a látvány, ami ott, a teherpályaudvaron élém tárult. 1944 júniusáig minden zsidó származású ember gettóba került. A mi házunk, amely üresen állt, szintén gettó lett. A gettó eleje a Párhuzamos út egyik oldalán húzódott. Egy területet bekerítettek, az utcákat kapukkal zárták el. Este hét órakor a kapukat bezárták, és reggel nyitották. Ezt jól megjegyeztem. Édesanyám húsért küldött a városba. Visszafelé rövidíteni akartam az utat, azért a Párhuzamos úton bementem egy nyitott kapun. Nyár volt, esteledett, s mire a bekerített terület másik felére értem, a kapuk már be voltak zárva. Nagyon féltem. A tanyasi kutyák ugattak, szaladtak utánam. Besötétedett, mire egy kitört kaput találtam. Amikor kiértem, nem messze voltam a gyümölcsösünktől. Senkit sem láttam a gettón belül. Otthon nagy volt a riadalom. Az egész környéknek nem volt telefonja. Nem tudtak tájékozódni, hogy elindultam-e, vagy a városban alszom. Jó késve, de hazaértem.

Már említettem, hogy a házunk bekerült a gettóba. Amint ezt megtudtuk, nagyapám elment körülnézni. Áldatlan állapotokat talált. A gazdagok elfoglalták a szobákat, a szegények a fészkerben és a kapubejárat alatt húzták meg magukat. Zuhogott az eső. Másnap nagyapám egy csapat kőművessel és építkezési anyaggal érkezett a házhoz. Melléképületeket húzatott fel, amelyek még ma is állnak. Így mindenki tető alá került. Azt tudom, hogy valaki szólt, amikor üres lett a ház. Üresen is maradt, amíg a német katonaság, majd az oroszok bevonulásakor az orosz katonaság le nem foglalta lőszerraktárnak. Az idősek még ma is zsidó háznak nevezik a házunkat.